

це народження: «2. Время и место рождения 28 января 1903 г. гор. Кировоград»; **Національність:** «3. Национальность еврей»; **Серія та Номер паспорта:** «XIII – ГК № 686527»; **Підпис особи, що посвідчується:** «4. Подпись владельца паспорта»; **Соціальний стан:** «5. Социальное положение служащий»; **Відношення до військової служби:** «6. Отношение к военной службе не военнообязанный»; **Ким виданий:** «7. Кем выдан паспорт 12 отделением милиции гор. Киева»; **Назва, Серія, Номер, Ким і Коли виданий документ, на основі якого видається новий:** «8. На основании каких документов выдан паспорт Паспорт. VII – ГК 512589 выдан 12 отд.[елением] мил.[иции] г.[орода] Киева 12 марта 1951 г.»; **Посади й підписи осіб, що засвідчують документ:** «Начальник милиции подпись нач.[альник] паспортного стола подпись»; **Дата видачі:** «Дата выдачи 13 марта 1956 г.»; **Організація, що завірила:** «Верно Правління Спілки композиторів».

№ 10

Мейтус Ю. С. Довідка про членство в Президії Спілки композиторів України і в Правлінні Спілки композиторів СРСР, від 3 квітня 1972 р. [4, 16].

Текст і СЕ. Організація, що видала довідку: «УРСР Спілка композиторів України»; **Адреса, телефони посадових осіб:** «голови, відповідального секретаря, референтів»; **Номер** «№ 0–10»; **Дата видачі:** «3 апреля 1972 р.»; **Назва документу, Особа (звання, відзнаки, ШБ, посади) й Суть посвідчення особи:** «Справка выдана композитору, заслуженному деятелю искусств Украинской ССР и Туркменской ССР, лауреату Государственной премии СССР Мейтусу Юлию Сергеевичу в том, что он является членом Президиума Союза композиторов Украины и членом правления Союза композиторов СССР.»; **Заклад, в якій надається довідка:** «Выдана для представления в 4-е главное управление при министерстве УССР.»; **Посада та ШБ особи, що засвідчує:** «Ответственный секретарь Правления И. Драгоценный»; **Печатка:** «Печать Правления Спілки композиторів України».

Отже, діловодні документи в цій АТС, звісно, в першу чергу пов'язані із професійною діяльністю. Вони відрізняються певними ознаками. Документ фізичної особи має звернення до офіційного органу («Правлению Музфонда Союза ССР»); зазначення відношення до органу (особа є членом організації: «Члена Музфонда СССР»); має резолюції установи, які надають йому юридичну силу («На правл[ение]», «Задолж[енности]. нет бухгалтер [подпись]»). Отже, наявні не менше двох суб'єктів, серед яких, один – обов'язково офіційний. Однак, на відміну від офіційного рівня зв'язків між суб'єктами, діловодний рівень характеризується тим, що зв'язки встановлюються для вирішення конкретних питань. Інші обов'язкові реквізити цих документів: назва номіналу; текст; дата; підпис. В межах АТС окремими пошуковими ознаками можуть бути традиційні для архівних каталогів СЕ: Персона; Заклад (установа, організація); Географічна ознака. Доцільно також сформулювати тему, яка передавала би суть і / або необхідність створення документа. Однак в Інтернет-середовищі окремими пошуковими ознаками, на наш погляд, не може виступати жоден з виділених СЕ, оскільки на запит відгукнеться незліченна кількість відповідей. У сполученні з іншими ознаками, наприклад, з персоною, можуть виступати такі СЕ: Назва документу (яка, зазвичай, крім номіналу, містить суть управлінської дії); Рівень зв'язків; Події творчого, професійного, особистого, суспільного життя. Крім того, користувачу можна пропонувати аркуш пошуку – перелік СЕ, які зв'язані із відповідними ТФ документів. Таким

чином, для введення повних текстів документів в Інтернет-середовище слід подавати більше ознак для репрезентативного позначення їх змісту, щоб більш точно можна було розшукати документи за сполученням кількох ознак. При цьому, напевно, доцільно пропонувати систему СЕ для формулювання пошукового запиту. Це все може сприяти введенню в науковий і інформаційний обіг документів, що мають інтерес для істориків.

1. *Діловодство й архівна справа. Терміни та ви-значення понять: ДСТУ 2732:2004. – На заміну ДСТУ 2732-94; чинний від 2005–07–01. – К., 2005.*
2. *Российский государственный архив литературы и искусства (далі – РГАЛИ). – Ф. 2454. – Оп. 1. – Ед. хр. 5.*
3. *Родомский Б. И. Музыкальный фонд СССР // Муз. энциклопедия: в 6 т. / Гл. ред. Ю. Келдыш. – М., 1976. – Т. 3.*
4. *Центральный государственный архив-музей литературы и искусства (далі – ЦГАМЛИ). – Ф. 182. – Оп. 2. – Ед. хр. 706.*
5. *РГАЛИ. – Ф. 2454. – Оп. 1. – Ед. хр. 11.*
6. *Кировоградский областной краеведческий музей. – Ф. Мейтус Ю. С. – Ед. хр. 687/1.*
7. *ЦГАМЛИ. – Ф. 182. – Оп. 2. – Ед. хр. 717.*
8. *РГАЛИ. – Ф. 2454. – Оп. 1. – Ед. хр. 26.*

Tupchiienko-Kadyrova L.G. The official level of relations (on the example of the documents from the archival heritage of the composer Yuliy Meytus). The official documents are considered, are denoted the basic elements of the text's structure, distinguished the texts that have the potential searching attractiveness for historians.
Key words: Yuliy Meytus, office work documents, structure of text

О. В. Оленченко

ВЛАДНІ МОДЕЛІ ХРИСТІЯНСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ: ВАРІАНТ РОМЕЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

У статі розглянуто принципи передачі влади в імперії та інструментарій її сакралізації.

Ключові слова: Візантійська імперія, влада, сакральність

У сфері медієвістики актуальним є вивчення владних структур, уявлень про владу та безпосередньо функцій, які виконувалися володарями. Крім суто адміністративних функцій, дослідників, перш за все, цікавить аспект сакральності влади середньовічного правителя. Про це свідчать розробки таких вчених, як Ж. Дагрон [1], О. Толочко [2], М. Котляр [3] та ін. Аспекти сакральності влади досліджуються передусім у межах західноєвропейського простору. Так, увагу Н. Хачатурян привернуло сакральне як категорія у сприйнятті, а також суто практичні аспекти сакралізації та побудови взаємовідносин влади й церкви в Англії [4]. Студії з форми владних відносин пропонує Т. Сидорова, розкривши владу англійської корони крізь призму теорії корпоративності [5]. Серед досліджень візантійського ґрунту вагоме місце посідають праці Ж. Дагрона [1] та Л. Андреевої [6]. Метою цієї статі є аналіз принципів передачі влади в імперії та інструментарій її сакралізації.

Впродовж всієї доби Середньовіччя важливою складовою образу та функцій володаря була сакральність влади та підтримання такого іміджу. Такі тенденції з'являлися через панування провіденціоналізму. Для людини Середньовіччя нормальною поведінкою була віра в те, що всіма сферами життя керує божественне провидіння. У теоретичних розробках така теза знайшла відображення через адаптацію біблійних сюжетів, завдяки яким, сформувався уявлення, що Царство Земне є проекцією Града Божого.

Формування системи влади у Ромейській імперії відбувалося під безпосереднім римським впливом. Пе-

ренесення столиці до Нового Риму яскраво демонструвало кризу, в якій опинилася імперія. Криза Римської імперії ставила перед її очільниками завдання пошуку моделей реанімації «Риму», який перестав бути адекватним сам собі й тому образіві, який панував у головах сучасників. Крайньою межею цієї неадекватності стала втрата столичного титулу «вічного міста». Правління імператора Костянтина Великого пройшло під ореолом реформ, в першу чергу, пов'язаних з релігійною сферою. Зрівняння християн у правах з язичниками 313 р. забезпечили його особі блиск у християнській історіографії, який не затьмарили прижиттєві злочинства. Наступним кроком правителя стало втілення не менш грандіозного задуму – побудова нової столиці, що граничило у християнському світогляді з творінням нового світу як аналога Царства небесного. Проблема меж реального управління була однією з пріоритетних. Сам Костянтин, у силу різних причин, не міг одноосібно здійснювати ефективне управління. Вирішення цієї проблеми було знайдено через формування інституту співправління, який налічував до десяти осіб.

На початковому етапі (IV–VII ст.) існування Візантії наслідувала риси державного устрою, притаманні пізньоримській добі. Так, основою візантійської політичної теорії вважають імперську римську ідею, у зв'язку з елліністичною ідеєю царства та її оформлення в християнській концепції влади. Вся влада у державі належала імператору, якому, на відміну від Західної Європи, були підлеглими й церковні інститути. Влада імператора регламентувалася «загальним законом», тобто, сенатом і народом Константинополя, які на перших етапах відігравали активну роль у політичному житті Візантійської імперії. Імператор обирався сенатом, народом Константинополя й армією, але досить швидко роль останньої зменшилася. Монархи у Візантії досить часто правили не довго, що підтверджує зокрема китайський мандрівник VII–VIII ст., який відзначив: «Их цари не бывают долгожителями. Они выбирают наиболее способного и возводят его на трон; но, если обрушивается на Империю какое-либо несчастье, или происходит что-то необычное, или ветер и дождь приносят с собой длительное несчастье, тогда они сразу низлагают императора и поставляют на его место иного» [1, 25]. Доречно зазначити, що за всю історію Візантії (395–1453 рр.) із 107 імператорів, лише 34 померли власною смертю.

З VIII ст. відбувається централізація влади, до цього ж часу відноситься початок процесу феодалізації. За правління Македонської династії, були ліквідовані всі державні установи, які стримували єдиновладдя імператора. З IX ст. почався занепад впливу сенату та народу Константинополя. За імператором закріпилися титули василевса й автократора. Приблизно тоді ж повністю сформувався й образ божественного імператора. Втім, незважаючи на процес централізації влади та надання їй певного рівня сакральності, відзначити стабільність статусу імператорської влади ще не можна. Це пояснюється тим, що вона до XI ст. залишалася виборною, а чіткої системи престолонаслідування не існувало. Імператором робила не приналежність до певної династії, а «божественне обрання». «Бог за допомогою волевиявлення громадян санкціонує владу імператора. А сам політичний лад є подібним до божественної організації – один бог на небі, один імператор на землі» [7, 12]. Під цим розумілася реалізація християнської ідеї рівності будь-кого перед Богом, тому кожен мав можливість стати імператором за вчинки та особисті якості. Оскільки система передання влади була відсутня, постільки імператори ще за життя назначали собі

співправителів, частіше за все синів та інших родичів, але історія знає приклади, коли імператори обирали для співправління й за заслуги своїх підлеглих. Наприклад, імператриця Ірина з Ісаврійської династії зробила своїм співправителем Нікіфора I, який до цього керував фінансовими справами. Михайло III з Амореїської династії зробив своїм співправителем Василя I Македонянина.

З часом імператорська влада набувала занадто пишного церемоніалу й почала слабшати. З цього часу формуються сеньйоріально-васальні відносини між імператором та великими землевласниками. Характерним стало розростання широкого централізованого бюрократичного апарату в усій імперії. Крім суто політичних інститутів, важливу роль у Візантії відігравала церква та християнство як головна складова державної ідеології. Так, ще Костянтин I вважався засновником «християнської імперії», концепція якої була розроблена Євсевієм Кесарійським. За ним, імператор є не богом, а правителем за «божою милістю». За легендами, Костянтину I влада була передана безпосередньо богом. Отже, влада імператора становила імітацію влади бога. Імператор виступав як реалізатор його замислу та провідник християн. Євсевій наділив персону Константина образом «нового Мойсея». За правління імператора Феодосія I, вже остаточно закріпилася ідея християнської імперії, тобто, громадянство Візантії до ривняло християнству.

Імператори пізніх часів уже помітно активніше адаптували божественну обраність на свою користь і, за рахунок розлогих трактувань її функцій, розширили коло можливостей. Прикладом може бути імператор Юстиніан, який обстоював свої права як «живого закону» від бога та навіть намагався стати для церкви «вчителем віри». У X ст. імператор Лев VI ліквідував залишки самоуправління та змінив ритуал введення імператора до сану – народ більше не брав участі, тепер було введено обряд вінчання в соборі святої Софії. Однак, незважаючи на розквіт церемоніалу при дворі імператора, реформаторська діяльність голови держави була досить обмеженою, оскільки головною функцією імператора було збереження тягlosti традицій та звичаїв.

Одним із компонентів християнської моделі держави було те, що правителі мали максимально наближати свою поведінку до біблійних взірців. Підтвердження цьому знаходимо у багатьох середньовічних джерелах християнського походження. Фундаментом образу візантійського імператора стала праця Євсевія Кесарійського «Церковна історія», де пропонувався екскурс християнством від створення світу. Автор розставив смислові акценти на тих сюжетах, які вважав найбільш актуальними для своєї доби: «И вот теперь, чего прежде никогда не было, верховные цари, сознавая, что свой почетный жребий получили они от Бога, плюют в лицо бездушным идолам, попирают незаконные установления демонов, осмеивают древние заблуждения предков и признают только единого Бога» [8]. Головна тема твору – легалізація християнства на державному рівні. Заслугу розуміння необхідності християнізації автор віддав «верховним царям», гармонійно пов'язавши їхню владу з божественним даром («почетный жребий»). Отже, за Євсевієм, земна влада імператорів походить від влади Бога.

Щоправда постулат стосовно божественного походження влади реалізувався на практиці не від моменту створення Ромейської держави, тому Євсевій Кесарійський навів у додатках постанови Костянтина, в яких зокрема зазначено: «То среди прочего, что сочли мы во многих отношениях полезным для всех, решили прежде всего издать постановление, которое поддер-

Однак не завжди імператори відповідали образу й тому автори, фіксуючи історичні події біли вимушені підтягувати деякі вчинки під біблійні взірці. Сакральний образ імператора не давав йому права безрозсудної поведінки, яка б не була пов'язана з християнською догматикою. Тому у відображенні дій імператорів, незалежно від їх ставлення до християнства (зокрема іко-ноборчий рух), у джерелах, поряд із констатацією негативних вчинків, автор намагався завжди додати позитивні сюжети, які певною мірою виправдовували жорстокість василевсів, які, нібито, дотримуються заповідей Святого Письма. Так, наприклад, з встановленням влади імператора Феоділа (Аморейська династія) пов'язані досить буремні події політичної боротьби. Продовжувач Феодіана повідомляв наступне: «Воздай по достоїнству за їх поступки, они не только не боялись Бога, замарав руки человеческой кровью, но и убили царя – помазанника божия». Такими словами распустил он это первое и столь удивительное собрание. Возможно, Феодил заслуживает похвалы за соблюдение законов, но уж вряд ли кто припишет ему кротость и мягкость души» [10]. Імператор, перехитривши зрадників його батька, за законом покарав їх. Бачимо, що імператор апелює до Бога і цим робить виправданим свій підступний вчинок, робить його адекватним для ситуації. Продовжувач Феодіана надає позитивного забарвлення цьому сюжету, оскільки мета імператора була благою у руслі християнської етики.

Отже, можемо констатувати безперервність традицій владної моделі I та II Риму. Система спадкування влади за кровною спорідненістю в імперії склалася приблизно у IX ст. До цього часу претендувати на владу міг будь-хто, маючи значний суспільний авторитет. Стосовно інструментарію сакралізації влади, підґрунтям тут були теоретичні розробки християнських філософів. Особливу роль відіграв Євсевій Кесарійський, який у своїх працях заклав фундамент сакралізації влади Костянтина Великого та його наступників. Підтримання сакрального статусу здійснювалося через створення в імперії складного церемоніалу.

1. Дагрон Ж. *Император и священник: этюд о византийском «цезарепапизме»*. – СПб., 2010.
2. Толочко А.П. *Князь в Древней Руси: власть, собственность, идеология*. – К., 1992.
3. Котляр Н.Ф. *Княжеская администрация в Древней Руси // Древняя Русь. Вопросы медиевистики*. – 2010. – № 2.
4. Хачатурян Н.А. *Король-сасге в христианстве взаимоотношений духовной и светской власти в средневековой Европе // Священное тело короля: Ритуалы и мифология власти*. – М., 2006.
5. Сидорова Т.А. *Власть и собственность английской короны в контексте теории корпоративности в интерпретации Ф. Х. Мейтленда // Священное тело короля...*
6. Андреева Л.А. *Сакрализация власти в истории христианской цивилизации: Латинский Запад и православный Восток*. – М., 2007.
7. Макаров Д.А. *Система права Византийской империи (историко-правовой аспект): Автореф. дисс. ... канд. юр. наук*. – СПб., 2007.
8. Евсевий Кесарийский. *Церковная история в 10 книгах [Электронный ресурс]*. – Режим доступа: <http://www.vehi.net/istoriya/cerkov/pamfil/cerkovist/history.html>.
9. Евсевий Памфил. *Жизнь блаженного василевса Константина [Электронный ресурс]*. – Режим доступа: <http://www.vostlit.info/Texts/rus17>.
10. *Продолжатель Феодіана. Жизнеописание византийских царей [Электронный ресурс]*. – Режим доступа: <http://www.vostlit.info/Texts/rus5>.

Olenchenko O.V. **The authority models of the christian middle ages: the variant of the Byzantium empire**. In the article we have

studied the principles of the authority transfer and the instruments of its sacralization.

Key words: Bizantine Empire, authority, sacrality

В. Г. Циватий

КОНЦЕПТИ «ВІЙНА» І «МИР» У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ ДОБИ РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ (XVI–XVIII ст.): ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО-ДИПЛОМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті аналізується зовнішня політика і дипломатія європейських держав доби раннього Нового часу (XVI–XVIII ст.). Особливу увагу приділено концептам «війна» і «мир» в контексті інституціонального розвитку дипломатичних служб і моделей дипломатії провідних держав Європи.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, Європа, війна, мир, суспільно-політична думка

У добу раннього Нового часу (XVI–XVIII ст.), поряд з виникненням і еволюцією європейської системи держав, відбувався й об'єктивно обумовлений процес інституціонального оформлення зовнішньої політики і дипломатичних служб держав Європи. Відповідно, постало споконвічне питання співвідношення та пріоритетності концептів «мир» і «війна». У цю історичну епоху мир був противагою війнам, які на той час були візитівкою держав європейського простору. Мир, перш за все, створював умови для еволюційного розвитку державності в Європі та формування нових інститутів влади, економічного та розвитку міждержавних стосунків. У XVI–XVIII ст. сформувалися усталені суспільно-політичні уявлення про застосування мирних засобів для вирішення конфліктів та суперечок міждержавного рівня, навіть між містами. Одне з центральних місць у політичній теорії й практиці цього періоду посідали проблеми розуміння сутності, функцій і методів реалізації влади та їх інституціонального розвитку. З цією проблематикою пов'язані й оцінки сучасників щодо різноманітних державно-правових форм і типів правління, інституційних політичних процесів, характеристик реальності й створення ідеалів при висвітленні завдань і практичної діяльності влади, концептів «війна» і «мир», моделей дипломатії тощо.

Для вивчення цих історичних явищ і подій автор пропонує, до вже існуючих досліджень підійти з нових методологічних засад, зокрема використати теорію інституцій та інституціональних змін в історичних, політичних, правових, суспільних і дипломатичних системах. Такий підхід дає можливість показати, як інституції розвиваються у відповідь на конкретні виклики, загрози, стимули, стратегії та варіанти вибору і, відповідно, як вони впливають на функціонування систем міжнародних відносин упродовж тривалого історичного періоду [1, 268–274; 2; 3]. Постановка проблеми інституціоналізації зовнішньої політики є новою для історичного дослідження, відтак вимагає застосування системного аналізу та відповідної термінології, яка необхідна для виконання наукових завдань. Виходячи з постановки проблеми, маємо вивчати не лише схему хронологічних подій зовнішньополітичної діяльності держав і їх дипломатичний інструментарій, спираючись на джерельну базу, а й показати перетворення зовнішньої політики і дипломатії як політичного явища на організовану системоустановчу інституцію, проаналізувати внутрішні та зовнішні функції держави, виявити критерії ефективності зовнішньої політики і дипломатії, з погляду формування європейської системи держав чи визначення пріоритетів зовнішньої політики держав